

в него ареста; также следует расширить круг обязанностей, которые возлагаются на освобожденное лицо. Пленуму Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел необходимо принять отдельное постановление по этому вопросу.

Ключевые слова: освобождение от отбывания наказания, испытание, испытательный срок, цель наказания, кара, исправление.

Fidria Y. Actual Position and the Perspective Development of the Release on Probation Institute. The article is devoted to the integrated issues connected with the application of the release on probation institute in Ukraine. The scientific debate on certain controversial issues of legal regulation of the institute are highlighted. In particular, the legal nature of the release on probation has been defined. The problems of goals implementation of punishment in the application of this type of release have been highlighted. In particular, the legal nature of the release on probation has been defined. It appears that this type of release on the one hand is a form of implementation of criminal responsibility and on the other it is some intermediate criminal law measures between punishment and discharge from punishment. The prospects for expanding the list of punishments and according to this appointment it is possible to release on probation are analyzed. One way to improve the efficiency of the institution is making changes to Section XII of the Criminal Code of Ukraine «Exemption from punishment and its serving»: in particular, to expand the list of punishments, the appointment of which may release from probation, and the inclusion of the arrest; expand the range of responsibilities that are assigned to the released person. Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine for Civil and criminal cases should take a separate explanation on the matter.

Key words: release on probation, probation, probation term, punishment, correction of a convicted person.

УДК 614.256

В. Цимбалюк

Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: напрямки реформування законодавства

У статті висвітлюються проблемні питання кримінальної відповідальності медичних працівників за вчинення злочинів проти життя і здоров'я особи. Здійснено аналіз законодавчого регулювання кримінальної відповідальності медичних працівників за даний вид злочинів в зарубіжних країнах та сформульовано на цій основі пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства України. КК України варто доповнити спеціальною нормою про позбавлення життя невиліковно хворої людини з мотивів жалю, визначивши спеціального суб'єкта даного злочину – медичного працівника. Також має бути криміналізовано медичну стерилізацію особи проти її волі.

Ключові слова: медичний працівник, кримінальна відповідальність, злочини проти життя та здоров'я особи, евтаназія, штучне переривання вагітності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема кримінальної відповідальності медичних працівників досі залишається дискусійною, оскільки вона зачіпає не лише правовий, а й медичний аспекти. Особливої актуальності вона набуває з розвитком науково-технічного прогресу та біомедицини, що з однієї сторони носять позитивний характер, оскільки дозволяють поліпшити якість медичного обслуговування та підвищити його рівень, але водночас можуть завдати негативних наслідків природі людини, у зв'язку з чим виникає необхідність вироблення механізмів протидії та криміналізації нових кримінально-правових проявів.

Метою та завданням статті є дослідження окремих аспектів кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини проти життя і здоров'я особи, вивчення зарубіжного досвіду з цього питання та визначення на цій основі напрямків вдосконалення вітчизняного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини проти життя і здоров'я періодично привертають увагу як українських, так і зарубіжних теоретиків та практиків. Зокрема, питання кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини проти життя і здоров'я особи були предметом дослідження таких вчених як І. М. Авдєєва, В. В. Балабко, Р. В. Вереші, В. О. Глушкова,

Н. Е. Крилової, Н. В. Мірошніченка, І. О. Нікітіна, С. Г. Стеценка, В. Ясеницького, Г. В. Чеботарьової та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Злочини, вчинювані у зв'язку з наданням медичної допомоги, посягають на найбільш значущі блага людини – її життя і здоров'я, які відповідно до ст. 3 Конституції України є найважливішими соціальними цінностями. Забезпечення кримінально-правовими засобами охорони життя і здоров'я людини, будучи реалізацією вимог ст. 49 Конституції України, є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави.

Варто зауважити, що випадки притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності, а тим більше винесення щодо них обвинувального вироку в Україні є порівняно нечастими [6]. Дана категорія злочинів є надзвичайно латентною, що в значній мірі пов'язано з традиційною професійною корпоративністю медиків.

Так, згідно з даними, оприлюдненими за допомогою Реєстру у 2013 році, жодну особу не було притягнуто до кримінальної відповідальності за насильницьке донорство, незаконне проведення дослідів над людиною, неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби [8].

Як зауважує Б. Балабко при розкритті злочинів та розслідуванні кримінальних справ, передбачених ст.ст. 131, 132, 134, 138-145 Кримінального кодексу України, по-перше, важко добути, зібрати ґрунтовну переконливу доказову базу; по-друге, не допомагає повному, всебічному, об'єктивному досудовому слідству з перспективою направлення справи до суду відсутність напрацьованих методик розслідування цієї категорії злочинів; по-третє, відсутність спеціалізації при розслідуванні цих справ і відповідно відсутність первинних знань, передусім професійних та медичних навичок у слідчих для розслідування кримінальних справ [1, с. 165].

Загалом злочини, що вчинюються медичними працівниками у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності, умовно можна поділити на такі групи: злочини проти життя і здоров'я особи (пацієнта); злочини проти прав особи (пацієнта); злочини у сфері господарської діяльності з медичної практики; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; інші злочини, вчинені медичними працівниками у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. Ми детальніше зупинимося саме на злочинах проти життя та здоров'я особи, які вчинюються медичними працівниками.

Г. Чеботарьова визначає злочини у сфері медичної діяльності як передбачене КК України суспільно небезпечне діяння, яке вчинюється медичним працівником у зв'язку з виконанням (а також невиконанням або неналежним виконанням) ним своїх професійних обов'язків з надання медичної допомоги чи медичної послуги, а також діяння, що завдає шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом, у зв'язку з зайняттям медичною діяльністю особою, яка за законом не має на це права [9, с. 560].

Варто зазначити, що в науці кримінального права пропонуються засновані на різних критеріях класифікації злочинів, вчинюваних медичними працівниками і спрямованих проти життя та здоров'я людини. Переважна більшість злочинів, де спеціальним суб'єктом є медичний працівник сконцентровані у розділі II КК України «Злочини проти життя і здоров'я особи».

Можна виділити такі ознаки даної категорії злочинів: по-перше, вони створюють загрозу заподіяння або заподіюють фактичну шкоду життю чи здоров'ю особи (осіб), по-друге, їм притаманний спеціальний суб'єкт – медичний працівник, що виконує професійні обов'язки із надання медичної допомоги і медичних послуг, по-третє, такі злочини можуть бути як умисними, так і необережними, по-четверте, потерпілими від таких злочинів є пацієнти.

Встановлення кримінальної відповідальності медичних працівників покликане забезпечити кримінально-правову охорону життя і здоров'я людини від злочинних порушень професійних обов'язків медичних працівників. При цьому завжди слід враховувати специфіку службових функцій медичних працівників, на яких покладається особливий обов'язок - турбота про життя і здоров'я людини.

Серед науковців поширена також думка щодо необхідності виділення в самостійний розділ II-І Особливої частини КК України «Злочини у сфері медичного обслуговування, що ставлять у небезпеку життя і здоров'я людини» [9, 558]. Ми погоджуємося з такими думками, оскільки відповідні злочини об'єднує не лише суб'єкт їх учинення – медичний працівник, а насамперед самостійний об'єкт кримінально-правової охорони. Родовим об'єктом у такому випадку виступають правовідносини, які забезпечують охорону життя та здоров'я особи, а видовим об'єктом – правовідносини, які забезпечують охорону життя та здоров'я особи у зв'язку з наданням медичної допомоги. Ще однією спільною ознакою таких злочинів, є те, що потерпілим виступає пацієнт.

Водночас, не можна заперечувати той факт, що некриміналізованими залишається значна кількість злочинів у сфері медичної діяльності. Розвиток біотехнологій призводить до використання їх в антигуманних і навіть кримінальних цілях. Тому виникає необхідність криміналізації посягань медичних працівників на життя і здоров'я пацієнтів.

Прогабини законодавства стосується в першу чергу питання клонування. Так, Законом України від 14 грудня 2004 року «Про заборону репродуктивного клонування людини» встановлено, що в Україні забороняється репродуктивне клонування людини. Особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України. Однак, спеціальної норми у КК України не існує [3].

Для прикладу, згідно зі ст.ст. 159-162 КК Іспанії злочинними діями визнаються генетичні маніпуляції, а саме: маніпуляції людськими генами з метою, відмінною від лікування серйозних захворювань, що призводить до зміни генотипу; використання генної інженерії для виробництва зброї масового знищення; запліднення людської яйцеклітини з метою, відмінної від створення людини, і створення людських істот шляхом клонування чи інших дій, спрямованих на селекцію раси; штучна репродукція (розмноження) у жіночому організмі без згоди жінки [2, 35]. З урахуванням зарубіжного досвіду пропонується доповнити відповідними нормами і законодавство України, зокрема, криміналізувати в Україні дії, пов'язані із генетичними маніпуляціями, передусім репродуктивним клонуванням, спрямованим на відтворення людської істоти.

Наступною проблемою кримінальної відповідальності медичних працівників є проведення абортів. Так, у переважній більшості зарубіжних країн встановлено кримінальну відповідальність за незаконне переривання вагітності (очевидно, це пояснюється й тим, що зазначені операції – одна з найбільш давно відомих людству біомедичних технологій). Привертає увагу, що соціально-правова оцінка й обсяги криміналізації цього діяння в різних країнах суттєво відрізняються. Так, у ст. 157а КК Республіки Польща передбачене покарання щодо будь-якої особи, яка заподіяла шкоду плоду (за винятком випадків рятування життя або здоров'я вагітної жінки чи плоду), згідно з ч. 2 ст. 145 КК Іспанії підлягає кримінальній відповідальності навіть жінка, що перервала собі вагітність [2, с. 35].

Звернемо увагу на те, що незаконне проведення абортів особою, яка має спеціальну медичну освіту, за відсутності зазначених у ч. 2 ст. 134 КК України наслідків (тривалого розладу здоров'я, безплідності або смерті потерпілої) кримінальну відповідальність не тягне незалежно від тривалості вагітності. При цьому плід, який знаходиться в утробі матері, може бути вже повністю сформованим і життєздатним, а посягання на нього фактично межує з умисним убивством. Тому, ми вважаємо це серйозною прогалиною в національному законодавстві.

З цього приводу Н. Крилова також звертає увагу на те, що поняття «аборт» не відповідає усталеній медичній термінології, адже вигнання плоду з організму жінки, якщо строк вагітності перевищує 22 тижні, вважається не аборт, а передчасними пологами [5, с. 43].

Крім того, можна помітити, що кримінальна відповідальність настає далеко не за всі випадки незаконного переривання вагітності. Зокрема, немає складу злочину за такі діяння, як штучне переривання вагітності строком більше 12 тижнів за відсутності обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, переривання вагітності з порушенням порядку взяття дозволу вагітної на відповідну операцію та ін.

Аналіз кримінального права зарубіжних країн свідчить про те, що в питаннях абортів і кримінально-правового захисту ще ненародженої людини існують різні протиріччя. В деяких європейських країнах, у тому числі Швейцарії, Ірландії, Португалії, штучне переривання вагітності дозволене лише за умови наявності медичних протипоказань. В інших, наприклад у Франції, аналогічно до законодавства України, переривання вагітності дозволено лише до 12 тижня вагітності з моменту зачаття, а в подальшому – за медичними показаннями. В третіх – вагітність переривається виключно за наявності медичних чи соціальних показників (Англія, Угорщина, Ісландія, Кіпр, Фінляндія та інші). У КК Австрії норми щодо кримінальної відповідальності за незаконне переривання вагітності розміщені у відповідному розділі «Переривання вагітності» [5, с. 46].

Ще одна соціально-правова проблема, пов'язана з незаконним проведенням абортів, полягає в можливому кримінальному використанні «абортного матеріалу» для виробництва незаконних медичних експериментів, тіньової трансплантології і т.п. Тому висловлюється думка передбачити кримінальну відповідальність за незаконний обіг органів і тканин ембріона людини.

Надзвичайно дискусійним залишається і питання про правову оцінку евтаназії. Названа проблема з'явилася і стала актуальною лише в ХХ ст., що пов'язано з першим досвідом легалізації евтаназії, а також практикою здійснення евтаназії всупереч чинному законодавству.

Як відомо, за законодавство України заборонено будь-яку форму евтаназії. Стаття 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України передбачає, що медичні працівники зобов'язані надавати допомогу у повному обсязі хворому, який знаходиться у критичному для життя стані. Пункт 2. ст. 52 забороняє пасивну евтаназію, а п. 3 ст. 52 забороняє й активну евтаназію, де зазначається, що медичним працівникам, «забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [7]. Заборона евтаназії також передбачена ч. 4 ст. 281 ЦК України, де зазначається, що задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя забороняється.

Аналіз положень кримінального законодавства зарубіжних країн показує, що в більшості з них містяться спеціальні привілейовані норми щодо відповідальності за евтаназію. Це пов'язано з тим, що суб'єкт евтаназії спеціальний, а саме – медичний працівник, потерпілим від евтаназії є не будь-яка фізична особа, а безнадійно хвора людина, що переносить страшні муки, метою є позбавлення людини від страждань, яка сформована стійким почуттям (мотивом) жалю до такої людини, а ця мета не тільки не є небезпечною, навпаки, вона є суспільно корисною, прохання хворого, звернене до лікаря, про припинення життя. Тому, на нашу думку, КК України варто доповнити спеціальною нормою про позбавлення життя невиліковно хворої людини з мотивів жалю, визначивши спеціального суб'єкта даного злочину – медичного працівника.

Не криміналізованими залишаються і деякі інші діяння, наприклад, проведення без згоди особи операцій з метою медичної стерилізації, тобто стерилізації особи проти її волі. Слід погодитись, що примусова хірургічна стерилізація є істотним втручанням в організм людини, яке назавжди позбавляє її можливості батьківства або материнства, тобто не лише завдає шкоди здоров'ю особи, але й порушує її важливі немайнові права. Зазначена обставина дозволяє поставити питання про доповнення в перспективі кримінального законодавства України нормами подібного до наведених положень змісту.

Надзвичайно складним залишається і питання щодо правової оцінки використання ембріона в якості трансплантата, оскільки чинне законодавство не дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності за незаконний обіг органів і тканин ембріона людини.

Висновки. Наш час характеризується значними досягненнями у сфері науково-технічного прогресу та біомедицини, що спричинило появу таких нових проблем, як евтаназія, клонування, генна інженерія, трансплантація органів та ін. Виокремлення наведених нами видів злочинів проти життя, окрім іншого, сприятиме вдосконаленню класифікації злочинів проти життя та здоров'я, а встановлення адекватної кримінальної відповідальності усуне наявні нині прогалини в регулюванні цього аспекту, оскільки чинне кримінальне законодавство не відповідає по об'єму об'єктивним потребам охорони та захисту прав пацієнтів.

Джерела та література

1. Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: проблемні аспекти / В. В. Балабко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. – №2. – С. 164-170.
2. Вереша Р. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за законодавством зарубіжних держав / Р. В. Вереша // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 3 (28). – С. 34-39.
3. Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14 грудня 2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 5. – Ст. 111.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
5. Крылова Н. Е. Ответственность за незаконное производство абортa и необходимость уголовно-правовой защиты «будущей» жизни / Н. Е. Крылова // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2002. – № 6. – С. 38-53.
6. Лист Міністерства юстиції України Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства «Відповідальність медичних працівників» від 20.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11>.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 26.
8. Судовий захист права на охорону здоров'я // Узагальнена доповідь правозахисних організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://helsinki.org.ua/index.php?id=1398059970#_ftn1.
9. Чеботарьова Г. В. Поняття та види злочинів у сфері медичної діяльності / Г. В. Чеботарьова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р. // редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 557-562.

Цимбалюк В. Уголовная ответственность медицинских работников за преступления против жизни и здоровья человека: направления реформирования законодательства. В статье освещаются проблемные вопросы уголовной ответственности медицинских работников за совершение преступлений против жизни и здоровья человека. Преступления, совершаемые в связи с оказанием медицинской помощи, посягают на наиболее значимые блага человека – его жизнь и здоровье, которые в соответствии со ст. 3 Конституции Украины являются важнейшими социальными ценностями. Обеспечение уголовно-правовыми средствами охраны жизни и здоровья человека, будучи реализацией требований ст. 49 Конституции Украины, является одним из приоритетных направлений деятельности государства. Выделены следующие признаки данной категории преступлений: во-первых, они создают угрозу причинения или причиняют фактический вред жизни или здоровью лица (лиц), во-вторых, им присущ особый субъект – медицинский работник, выполняющий профессиональные обязанности по предоставления медицинской помощи и медицинских услуг, в-третьих, такие преступления могут быть как умышленными, так и неосторожными, в-четвертых, жертвами таких преступлений являются пациенты. Указано, что установление уголовной ответственности медицинских работников призвано обеспечить уголовно-правовую охрану жизни и здоровья человека от преступных нарушений профессиональных обязанностей медицинскими работниками. При этом всегда следует учитывать специфику служебных функций медицинских работников, на которых возлагается забота о жизни и здоровье человека. Сформулированы предложения, направленные на совершенствование законодательства Украины. В частности, предложено выделить новые составы преступлений против жизни и здоровья пациентов, что будет способствовать совершенствованию уголовно-правовой защиты прав пациентов.

Ключевые слова: медицинский работник, уголовная ответственность, преступления против жизни и здоровья человека, эвтаназия, искусственное прерывание беременности.

Tsybaliuk V. Criminal Responsibility of Medical Personnel for Crimes Against Life and Health: Law Reform Directions. The article highlights the problematic questions of medical personnel criminal responsibility for crimes against human life and health. Crimes committed in connection with the provision of medical care, encroaching on the most important benefit of man – his life and health, which according to Art. 3 of the Constitution of Ukraine are the most important social values. Providing criminal legal means of human life and health, being implementation of the requirements of Art. 49 of the Constitution of Ukraine, is one the priority directions of the state. Following features of given category of offenses are allocated: firstly, they pose a threat to cause or causing factual harm to the life or health of the person (s), secondly, they are exposed to a special subject – health care personnel performing professional duties with medical care and health services, thirdly, these crimes may be deliberate and careful, fourthly, the victims of these offenses are patients. It is indicated that the establishment of criminal responsibility of medical workers is intended to provide criminal legal protection of human life and health of criminal violations of professional duties of medical workers. This should always be specific service functions of health workers, which relies on a special duty - taking care of human life and health. Proposals aimed at improving the legislation of Ukraine were formulated. In particular, it is proposed to distinguish new corpus delicti against human life and health of patients, which will contribute to improvement the classification of crimes, and the establishment, and the establishment of adequate criminal responsibility is now available eliminate gaps in the regulation of this aspect, since the current criminal law does not correspond to the objective needs of volume and patients' rights.

Key words: medical personnel, criminal liability, crime against human life and health, euthanasia, abortion.